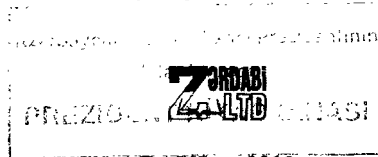

Ənvər Çingizoğlu

**ŞUŞA ŞƏHƏRİ:
TƏBRİZLİ MƏHƏLLƏSİ**

(Tarixi-genealoji tədqiqat)

- 12435 -

XVIII əsrin ikinci yarısına aid yerli faktiki materiallara gəldikdə cəsarətlə demək olar ki, belə tipli sənədlər yox dərəcəsinədir. Məsələ burasındadır ki, XVIII əsrin ikinci yarısından başlayaraq Türkmənçay (1828) müqaviləsinə qədərki dövrdə Qarabağ xanlığını Ağa Məhəmməd şah Qovanlı-Qacarm işğalı, birinci (1804- 1813) və ikinci (1826-1828) rus-İran müharibələri dövründə Qarabağ xanlığı ərazisinin müharibələr meydanına çevrilməsi faktları xanlığın həm siyasi və həm də təsərrüfat həyatına zərbə endirmişdi. Bu müharibələr məhsuldar qüvvələrin zəifləməsinə, maddi mədəniyyət abidələrinin, o cümlədən, yazılı mənbələrin məhv olunmasına gətirib-çıxarmışdı. Belə vəziyyət Qarabağ xanlığına aid olan bir çox faktların üzə çıxarılmasına çətinlik törədir.

Beləliklə, kitabda Azərbaycan tarixşünaslığında ilk dəfə Şuşa şəhərinin məhəllə tarixinin araşdırılmasına təşəbbüs göstərilir. Burada Şuşanın ərazisinin dəyişilməsində siyasi hadisələrin, müharibələrin təsiri araşdırılır, ölkənin ərazi-inzibati bölgüsü və onun dəyişdirilməsinin səbəbləri, sənətkarlığın coğrafiyası, əhalinin etnik və sosial tərkibi, demografik dəyişmələri ilk dəfə olaraq məhəllə tarixi baxımından tədqiq edilir.

Mənbələrin verdikləri məlumatlara əsasən belə fikir söyləmək olar ki, Təbrizli məhəlləsi Şuşa şəhərinin ən qədim məhəllələrindən biridir.

Müəllif əsərin ərsəyə gəlməsində etdikləri maddi və mənəvi yardımlara görə mühəndis-menecer Rauf Müqimova təşəkkürünü bildirir.

Şəkillərin toplanmasında yaxın yardımına görə Ədalət Tahirzadəyə və Vasif Quliyevə minnətdarlıq borcumuz var.

Məhəllənin tarixi

Təbrizli məhəlləsinin tarixi Şuşa tarixinin tərkib hissəsidir. Şuşa şəhəri qurulduğu çağdan başlayaraq genişləndi. Yeni-yeni məhəllələr meydana gəldi. Hər məhəllədə məscid, hamam tikildi, meydan quruldu. Ümumiyyətlə, Şuşanın bir şəhər kimi formalaşmasını şərti olaraq üç mərhələyə bölmək olar: birinci mərhələ 1750-ci ildən başlayaraq çox qeyri-sabit şəraitdə 1763-cü ilə qədər davam etmiş, tikinti işləri bir qədər tələsik aparılmışdı. Bu dövrdə şəhərin şərq hissəsində 9 məhəllə salınmışdı. İbrahimxəlil xan Cavanşirin hakimiyyəti illərinə (1763-1806) təsadüf edən ikinci mərhələdə Şuşada aparılan tikinti işləri daha keyfiyyətli və möhtəşəm olmuşdu. Bu dövrdə şəhərdə yaşayış məhəllələrinin sayı 17-yə çatmışdı. XIX yüzili əhatə edən üçüncü mərhələdə şəhərin dağlıq qərb hissəsində yeni 12 məhəllə salınmış və əslində, bununla Şuşanın formalaşması başa çatmışdı.

Təbrizli məhəlləsi Şuşa şəhərinin ilk məhəllələrindən biridir. Bu məhəllə sakinləri Təbrizdən Bayat qalasına, ordan Şahbulağa, sonra isə Şuşa şəhərinə gəlirlər. Bayat qalasına gəlmələri haqqında tarixçi Mirzə Camal Qarabaği yazır: “Hələ Qarabağın Xəmsə mahalları ona tabe olmadığı zaman (Pənah xan) ətraf xanların öz üzərinə hücum edəcəkləri təqdirdə ailə və qohumlarının, qulluqçu və yaxın adamlarının və (el) böyüklərinin qorunması üçün ellərin arasında münasib bir yerdə qala tikilməsini lazım bilmişdi. Məşvərətdən sonra indi Kəbirli mahalı içində olan Bayat qalasının binası qoyuldu. Qısa bir zamanda möhkəm hasar və xəndək qayrıldı, bazar, hamam və məscid tikildi. Xan bütün ailəsini, qohumlarının və el böyüklərinin əhli-əyalını ora topladı. Ətrafda olan camaat, hətta Pənah xanın tərəqqisini, onun rəftar və məhəbbətini eşidən Təbriz və Ərdəbil vilayətlərinin bir çox əhalisi və sənətkarları belə, öz ailələri ilə birlikdə gəlib, Bayat qalasında yerləşdilər”.¹

İbrahimxəlil xan Cavanşir 1783-cü ildə və 1785-ci ildə Təbriz xanlığına yürüş etmişdi. O da bu yürüşlərində Təbrizdən keyli ailə gətirib Təbrizli məhəlləsində yerləşdirmişdi. Həmin

1906-cı il erməni basqınlarında keçmiş Təbrizli məhəlləsinin sakinləri müdafiədə fəallıq göstərmişdilər. Belə fəallardan biri də Əfrasiyab Əzimov idi. O, vətənpərvər, el qədri bilən bir qəhrəman kimi tanınmışdı. 1905-1906-cı illər erməni-müsəlman qırğınlarında igidliyi sayəsində neçə-neçə günahsız ölümdən qurtarmışdı. Mir Möhsün Nəvvab yazır: «Müsəlmanlar da bir neçə yerdə səngərlər tərtib etmişdilər. Birinci səngər Vəzirzadələrin evinin qabağında, ikinci səngər isə Hacı Həsən Qaraşirzadənin evinin içində və baş tərəfində idi. Bu səngərləri tərtib edən və onların başçısı Abbas bəy Talib bəy oğlu idi. Üçüncü səngər isə Məşədi Kərimin və erməni Xaçatur oğlunun evləri idi. Bu səngərləri yaradan və onların rəhbəri bizim Mir İbrahim Ağamirzadə idi. Dördüncü səngər isə Ağadədəlidə idi. Onun da böyüyü və rəhbəri Əfrasiyab Hacı Əzim oğlu idi. Beşinci səngər Təzə məhəllədə yerləşirdi. Onun rəhbəri isə Məşədi Abış Bəylər oğlu idi. Altıncı səngər isə mərhümə Gövhər ağanın evi və həyəti idi. Bu səngərin rəhbəri və istiqamətvericisi cənab Axund Molla Şükür idi»¹.

Əfrasiyab Əzimov həm «Difai», həm də «Qarabağ məclisi» təşkilatlarının fəal üzvü olmuşdu. «Difai», həm də «Qarabağ məclisi» təşkilatlarının üzvlərindən biri də keçmiş Təbrizli məhəlləsinin sakinlərindən olan Məşədi Süleyman Kərbəlayı Allahverdi oğlu Əsgərov idi.

Təbrizli məhəlləsinin əhalisi azad icma idi. Onlar xan divanına, rus üsul-idarəsi dönməndə dövlətə vergi ödəyirdilər. Şuşa şəhərinin digər məhəllələrində olduğu kimi, Təbrizli məhəlləsində də əhalinin başlıca məşğuliyyət sahələri sənətkarlıq və ticarət idi. Məhz sənətkarlar və tacirlər Təbrizli məhəlləsi əhalisinin böyük əksəriyyətini təşkil edirdilər.

Bu məhəllənin əhalisinin hamısı təbrizlidirmi? Mənbələri diqqətlə araşdırdıqda bu məsələnin də düzgün izahını vermək mümkündür. Qənaət budur ki, bu məhəllədə əslən təbrizli olanlarla yanaşı, Qaradağdan, Naxçıvandan, Şirvandan və digər yörələrdən gələnlər də məskunlaşmışdılar.

Təbrizli məhəlləsi XIX yüzilin ikinci yarısından sonra tarix meydanından çıxdı. Bu məhəllənin sakinlərinin bir qismi Ağadədəli, bir qismi isə Xocamircan məhəlləsinə qarışdı.

MƏHƏLLƏNİN ƏHALİSİ

1823-cü ildə Şuşa şəhərinin əhalisi dövlət tərəfindən kameral siyahıya alınıb. Həmin siyahıdan çıxarış edib, yazımıza köçürürük.

Təbrizli məhəlləsi

1. Hacı Allahverdi-kədxuda
2. Məşədi Hüseynəli-çavuş
3. Rza
4. Allahverdi
5. Razi Mirzə Abbas oğlu
6. Kərim Qara oğlu
7. Mehdiqulu Bədəl oğlu-mübahisəlidir. Hacı Bəylər bəy (Cavanşir - Ə.Ç.) onu özünüküləşdirib.
8. Əbdürrəzzaq Ağahüseyn oğlu
9. Kərbəlayı Səfərəli
10. Ağa Cilovxan
11. Ağakəşi Ağacan oğlu
12. Feyzulla Hacı Qafar oğlu
13. Allahverdi-yetim
14. Pənci-kasıb
15. Mirzə-Ağacanın qardaşı
16. Məşədi Dostuməli
17. Rəcəbəli Vəli oğlu-şərbaf
18. Baba Əliyar oğlu
19. Kərbəlayı Yedigər-kasıb
20. Hacı Əhməd
21. Məşədi Məmməd
22. Məşədi Mustafa
23. Bağır Əli oğlu
24. Xəlifə Qafar
25. İman
26. Tağı-baqqal, kasıb
27. Hüseyn Hacı Ramazan oğlu
28. Əliməmməd Məmmədzaman oğlu
29. Yusif Zikirəli oğlu